

ІГОР СОХАНЬ

Казус Вагнер — Ніцше і казус Бафет — Біл

Нелегко відгородитися, відірватися від того, в чому живеш. Злетіти, так би мовити. Принаймні як качка. Я нещодавно перечитував “Der Fall Wagner” Ніцше. Важко читати цей твір, позаяк болісно розставитися з ідолами, з великими людьми, з великою музикою, з великими ідеями... Якою має бути по-справжньому велика людина? Що таке велика ідея? Як треба любити музику, щоб, за словами Ніцше, “...страждати від долі музики як від відкритої рани”? Якою має бути ідея, щоб страждати від неї так, як Ніцше?

Наприклад, вождь племені чисельністю сто п’ятдесят родин — чи це велика людина? А якщо в цьому племені вклоняються немовлятам — це добре чи погано? А якщо в племені всі чоловіки носять на шії намисто із зубів щасливо померлих немовлят, і в кого більше намисто, той вважається найповажнішим? Чи можна за такою ознакою обирати вождя? Як пересічним людям жити в такому племені? Про що можна говорити з такими людьми сучасній людині, яка читала Сервантеса, Канта і Ніцше? Заперечувати хоч би якесь життєстверджувальне начало хибного вчення чи намагатися захопити недорозвинене плем’я іншими великими ідеями, закликати зректися поклоніння ідолам і захоплюватися торжеством демократії, Триєдністю Божою і Пречистою Богоматір’ю. Порівнюючи те, чим жили дикі малочисельні племена раніше, з тим, про що писав Ніцше, починаєш замислюватися про найабстрактніші речі, про те, про що міркувати за даної доби не прийнято. Наприклад: А скільки років “протягне” ідея рівності й справедливості? А чи довго проіснує ідея держави? А скільки років ще житиме класична сім’я? Як і чим будуть потім відрізнятися від решти великі люди? А може, великих людей більше не буде? “Велика людина” — це поняття абсолютне чи відносне?

Невже, здобуваючи свободу, пересічна людина сплатила за це “диявольську” плату: відмовилася від права на велич і підписалася своєю кров’ю? Невже “велика людина”, про яку писав Ніцше, про яку Вагнер складав багатогодинні опери, ніколи більше не постане, а буде тільки з’являтися в бутфорському вигляді, співати про чужу прекрасну долю в образі Зіґфрида вчорами в Маріїнському театрі та кланятися на сцені? Напевно, так і буде.

Час великих людей безповоротно сплив, почали з'являтися не великі, а просто знамениті люди. І не кожен може потрапити до цієї когорти. За коротку мить життя знаменитими можуть стати лише люди мистецтва або бізнесу, а правителі за наявних у більшості демократичних країн конституцій за два терміни по чотири–п'ять або шість років нічого історичного зробити не можуть. У ліпшому разі за всі труди поставлять їм пам'ятник у якомусь віддаленому місці, зазвичай за місцем народження, або назвуть пароплав, і за те “спасибі”. Таке враження, що у світі все йде прахом. Ніхто не цінує особистість, не знає, хто як жив. Натомість тріумфує система, через яку все так сталося. Демократія в різних країнах урочисто крокує попереду, ведучи за собою в карнавальній ході на золотих поводах зграю ідолів: балакучих політиків, соціально зорієнтованих активних бізнесменів, музикантів та акторів.

Я пригадую слова Ніцше: “Вагнер резюмує цілу добу, і нічого не вдієш; щоб зрозуміти цю добу, щоб стати нарівні з нею, треба стати на якусь мить вагнеріанцем”. Пророчі слова. Ніцше, напевно, говорив про самого себе і натякав, що для усвідомлення його доби треба на якийсь час стати Ніцшеанцем. Щоб зрозуміти іншого, треба на час стати іншим. Наприклад, Ніцше мав би стати Вагнером, а читач Ніцше — самим Ніцше.

Ніцше і Вагнер — великі справжні актори, обидва зі своєрідним почуттям гумору: один у філософії, інший — у музиці. Щоби сприйняти їхній стиль, треба відчувати і розуміти, як передати сильні емоції й найважливіші почуття у звуках, у словах, у мові...

Обидва жили героїчними думками, обидва бачили перед собою щось велике і на нього рівнялися. Гріх забувати працю великих людей, навіть якщо нелегко зрозуміти, про що вони писали, міркували, фантазували і яку музику творили.

Цікаво, що б Ніцше сказав про нашу добу?

Напевно, він би заплакав. Чому? Тому що більше немає великих людей. Немає їх уже навіть на вершині державної влади. Мабуть, залишилися лишень деякі маргінальні великі люди десь у звичайному простому сімейному житті чи на роботі. А велика людина Александр Македонський, де він тепер? Хто він тепер? Замислишся про це й уявляєш карикатуру зі шпальт “жовтої” преси: сидить президент Буш на ранчо, п'є пиво, дивиться по телевізору на нині вже покійного Садама Хусейна, якого витягли з бункера і піддають медогляду на наявність вошей. А де Достоевський, де Моцарт? Таких більше немає. Натомість дівчисько-підліток танцює і співає, заробляючи мільйони, а інша жінка пише чарівливо безглузді фантастичні романи і теж заробляє непогано. Люди слухають, читають. Це нормально тепер. Гроші спустошили мистецтво, гроші зім'яли і пригнули владу. Гроші, втім, породили таких людей, котрих раніше треба було ще пошукати. Тепер це не Ротшильди і не Форди. Тепер це Біл Гейтс і Ворен Бафет. Гроші зробили “великих світу цього” із цих звичайних ділових цілеспрямованих людей. Або ж гроші нічого не можуть зробити, а сама людина стає великою, нехай навіть за допомогою грошей? Біл ще молода людина, і свого останнього слова не сказав, напевно, шукає свій великий шлях у житті. А Бафет вчинив так, як чинили раніше люди богорівні, на кшталт Александра Великого, Наполеона,

біблійного Мойсея, і заслуговує на те, щоб його ім'я теж стало називним. Утім, Бафет давно здобув називне ім'я: "Оракул з Омахи" — так його називають, але чомусь преса нічого суттєвого не написала про те, що в принципі зробили нового Бафет і Біл. Преса подає лишень порожні факти, які нікому і ні про що не кажуть. А треба було зробити ці два імені по-справжньому називними, щоб життя цих протилежних, різнокаліберних, непорівнюваних людей стало прикладом для всіх.

Історія Біла та Ворена, у кількох словах, така. Біл Ґейтс замолоду займався комп'ютерами, ще на зорі тієї темної доби, коли комп'ютер складався з десятка шаф розміром з людину, зі стрічкопротяжними механізмами, перфораційними пристроями, котрі на перфокарті вибивали дірочки, кодуючи інформацію у двоїчному коді: є дірочка — 1, немає дірочки — 0. Треба було вміти швидко читати такі перфокарти, стати майже фокусником, щоб читати їх на просвіток. Хто швидше умів візуально обробляти на погляд такі дірочки, яких на перфокарті могло бути кілька десятків сотень (а самих карт у програмі могло бути понад сотню), той швидше виправляв помилки (їх на зорі цього золотого часу було дуже багато). І тоді з'явилися комп'ютери, в яких була встановлена MS DOS — операційна система, розробленням якої у колективі хлопців компанії "Microsoft" займався Біл Ґейтс. Не треба дорікати Білові за те, що Windows дотепер глючить і працюють вони з перебоями, треба хвалити молодого хлопця за те, що така річ тоді виникла. Молодий Ґейтс не працював заради грошей, він не продавав комп'ютерів, він створював таку систему, щоб кожна пересічна людина, кожен справжній профан, який потребує нових технологій, міг сісти за комп'ютер і просто почати працювати, а не шукати, дивлячись на світло втомленими очима, дірки в перфокартах.

Бафет у цей історичний період працював на фондовому ринку і робив там приблизно те саме, що Біл із комп'ютерами, — розробляв систему інвестування, щоб примножувати гроші міг навіть найнездарніший профан. У той час на фондовому ринку торгували акціями безліч мало кому відомих корпорацій, і розібратися в цьому списку не міг навіть той, хто вмів читати двоїчні коди на перфокартах за дірочками. Якось Бафет подивився на гроші своїм геніальним нестандартним поглядом і сказав: "Сто доларів — це не один папірець із портретом Франкліна, а сто однодоларових папірців із портретом Вашингтона. Отже, що? Щоб отримувати *франклінів*, треба робити те, що роблять *вашингтони*. Якщо *вашингтони* п'ють солодкі газовані напої, запиваючи гамбургери й чизбургери, тоді треба купувати акції відповідних компаній".

Бафет удався до підтримки великих інвестиційних проектів на самій зорі бізнесу, коли тільки деякі люди почали розуміти, що виграти можна і в лотерею, і в казино, і на спір у друга, але справжні гроші роблять лише великі корпорації, що продають важливі й потрібні багатомільярдным споживачам речі, а сама корпорація стає сумірною із державою. Важливо знайти не лише потрібну споживачам корпорацію, а й повірити тим управлінням, менеджерам, які управляють цією корпорацією. Давня порада: "Йди за грошима" — привела Бафета попервах у "Кока-колу", "Боїнг", "Макдональдс", а потім у добродійний фонд "Біл і Мелінда Ґейтс Фаундейшн". І тут Бафет вирішив

залишитися практично з усіма своїми грошима навечно. Таке рішення приймають лише великі люди. Раніше великі бізнесмени теж часто жертвували гроші на добродійність, меценатствували, заохочували мистецтво, безкоштовно зводили будинки, відкривали школи та бібліотеки, віддавали гроші церквам. Тепер добродійність стала бізнесом. Не в тому сенсі, що на ній хтось десь щось заробляє! Зовсім не про це зараз ідеться, хоча й таке можливе. Тільки тепер по-іншому почали чинити бізнесмени. У 1936 році Форд відкрив добродійний фонд, який дотепер успішно діє й оперує капіталом близько 9 млрд доларів. У 1966 році сім'я майбутнього фундатора комп'ютерної імперії "Г'юлет" теж утворила фонд, там теж обертаються капітали близько 8 млрд. У світі вже майже сто років існує сила-силенна інших добродійних фондів, але вони всі були старими філантропічними фондами, побудованими за однією схемою, подібно до старого паротяга, що спалював багато дров, залишаючись малопотужним. Принцип був такий. Великий бізнесмен, залишаючи бізнес, створював фонд, щоб розподілити своє багатство поетапно серед інших чинних добродійних фондів у формі грантів. Так, здавалося, вдасться уникнути найболіснішої проблеми добродійності: коли гроші заробив успішний бізнесмен, але потім ці фінанси розсіюються в чужих руках розподільників і бенефіціантів. Можна зрозуміти прикрість людини, яка, своїми руками тяжкою працею заробивши гроші, вирішила пожертвувати багатством. Але як донести цей дарунок до інших людей, саме до нужденних, а не найхитріших? На жаль, це не єдина проблема філантропів і добродійників. Куди важливішою є проблема: як не нашкодити нікому своїми великими грошима і своєю впертою добродійністю? Великі гроші, що розподіляються неправильно, можуть породити корупцію, хабарництво, бюрократію, утриманство, можуть змінити соціальний устрій цілої країни. Головне правило добродійності — щоб робота фонду не нашкодила мільйонам людей. І в тих, хто заробив, здавалося б, казкові гроші, є свої проблеми. Такі люди переймаються, зокрема, тим, де знайти, як визначити розпорядника фонду, який робитиме все відповідно до їхнього статуту, а не красти і приховувати гроші; і ще: як знайти серед таких чесних керуючих того, хто поведе фонд до великої мети, щоб той працював на користь усім і не на шкоду декому. Колишній тип добродійних фондів ХХ століття — коли один фонд роздавав пожертвування іншим активним діяльним добродійним фондам, розподіляючи гранти за різними програмами — виявився неефективним. Тепер настав інший час у добродійності. Уперше один із найбільших у світі бізнесменів одного покоління, Бафет, передав майже весь свій капітал на добродійність іншому найбільшому бізнесменові наступного, молодшого покоління, Гейтсу. Це вчинок людини, яка вірить комусь або є вірною якимось своїм принципам, ба навіть більше.

Переломна доба формує переломний світогляд, часто в цей час виникають нові релігії.

У сучасному світі, мабуть, виникає зараз нова релігія. Колишні релігії захищали слабкого, допомагали йому жити разом із сильним і так просунулися в цьому, що слабкі почали придушувати сильних. Сильним стало жити важко, незатишно. Ніцше, зневажаючи добродійність, став на захист сильних і поплатився за це. Вагнер співав про це особливим драматичним тено-

ром, підспівуючи Ніцше вустами своїх акторів. Як позначити нову релігію сильних? Ніхто ще не назвав її. Можливо, сучасні добродійні фонди саме й стають інструментом, “церквою” нових святих від бізнесу, поєднуючи в одному процесі, в одному діянні співчуття до слабкого, допомогу тим, хто схибив, і свободу для сильних і ділових. Можна по-різному допомагати людям.

Якщо вважати покоління Бафета першим поколінням успішних добродійних бізнесменів, а покоління Гейтса — другим, тоді покоління фондаторів Гугла, Ларі Пейджа і Сергія Бріна слід назвати третім поколінням (П’єр Омідьяр — фундатор eBay — теж належить до цієї категорії добродійників). У третьому поколінні працює інша філософія добродійності. У цьому випадку великі молоді бізнесмени від самого початку визначили, який відсоток активів компанії вони жертвують на добродійність, і ця цифра, залежно від успіхів їхнього бізнесу, може падати, а може й збільшуватися. Третє покоління філантропів і добродійників охоче підтримує не лише неприбуткові організації, а й ділові, спрямовані на прибуток, якщо вони працюють у важливих, значимих сферах бізнесу. Третє покоління філантропів намагається мірою можливості не користуватися податковими пільгами, що їх держави надають добродійникам, щоби, займаючись добродійністю, не залежати від держави, бюрократії й контролю з боку держави за витратами своїх добродійних коштів. Ця нова система добродійності поки не набула визнання і не може похвалитися істотними успіхами, але це новий напрям, який, напевно, себе ще покаже. Детальнішу інформацію про нову форму добродійних організацій можна знайти в Інтернеті за адресою: Google.org, Omidyar Network. От скільки зараз поколінь бізнесменів, спрямованих на добродійність.

Не слід забувати й такого запеклого філантропа, як Сорос, який стоїть осторонь і сповідує іншу філософію. Це теж добродійна людина, головна мета філантропії якої — допомога країнам, що розвиваються, у розбудові вільного суспільства. Позиція цього філантропа така: треба спершу допомогти суспільству, конкретній країні створити правильне суспільство (вільне!), а таке суспільство потім саме, всіма своїми новими силами, допоможе конкретним нужденним людям. Сорос уже двадцять років намагається захочувати зусиллями своєї особистої волі та своєю діловою активністю відкриті суспільства в усьому світі. Важко оцінити, що в нього виходить. Хтось каже, що Сорос усім тільки заважає, інші хвалять ексцентричного філантропа.

У питаннях добродійності й соціальної перебудови суспільства важко знайти правду і належним чином оцінити, хто зробив який внесок. Спектр можливостей у добродійності великий. Кожен обирає свій шлях. Проте, може, є якісь загальні правила, закони, якими має керуватися кожен у добродійній справі? Поки що важко це визначити. Найголовніший закон, напевно, зводиться до того, щоб добродійною для одних діяльністю не нашкодити іншим. Але як це визначити, і хто буде це визначати? Іноді шкода сьогодні обертається великою користю завтра. Часом перевіряльник може працювати гірше, ніж добродійник, а іноді добродійник і його керуючий корумповані ще більше, ніж той, хто перевіряє. Крім закону “не зашкодь”, є й інші закони, які іноді важко вловити. Нелегко розібратися, як вони працюють у

кожному конкретному випадку. У філософії добродійності поки немає зводу законів, немає заповідей, визнаних усіма. Поки добродійність спирається на інтуїтивні правила, ніби взяті з “душі народної”, від садівника. Яке дерево поливати? І, що в’яне, чи найбільш квітуче й розкішне? Що говорить народна мудрість? Які груші їсти першими, якщо купив цілий кошик і деякі одразу почали в’янути? Починати із зів’ялих? Доведеться потім їсти одні зів’ялі, і все одно всіх не з’їси, або відразу відкинути переспілі й зосередитися тільки на найсмачніших, але тоді навіщо було купувати цілий кошик? Проблема вибору. На фондовому ринку існує набір “золотих правил”, щоб інвестор не схибив, не звабився і не наразився “на принаду”. Наприклад, інвестор ніколи не має “ловити ніж, що падає”. Це означає, що не можна робити ставку на акції на спаді, хоча, здавалося б, саме на них і можна найбільше заробити. Але тут є своя правда. Якщо акція падає, ніхто не знає, як низько вона падатиме, і часом неможливо уявити глибину падіння. Хоча багатьом це дуже кортить зробити. У соціальній політиці теж можна написати “золоті правила”. Якщо допомагаєш слабким, будь готовий, що слабких буде дедалі більше, вишикується ціла черга, і всі звертатимуться до тебе по допомогу. Теорія добродійності ще потребує розвитку. Це як на зорі сучасної філософії, за часів Сократа, коли ще не могла бути створена нова філософія: мала минути доба епікурейців, які звеличували все найпростіше, близьке і приємне, доба кініків з їхніми цинічними запереченнями-випадами з приводу всіх і всього, нарешті, стоїків із їхніми численними жертвами і вірою в свої переконання, у своє слово. Філософія — це справа особиста, хоча незрідка змінює життя мільйонів, релігія — справа суспільна, хоча, мабуть, істинних віруючих залишилося не так багато.

Релігія захищає людину, якій важко жити з іншими; це спосіб відгородитися від інших людей, щоб залишитися самим собою і менше залежати від чужих, але приймати їх із усіма їхніми нутрощами й любити їх такими, якими вони є. Релігія сприяє тому, щоб слабкий міг жити поруч із сильним, бідний — із багатим, жадібний — із йолопом. Гроші в сучасному світі — це найпростіший спосіб бути незалежним від інших людей і наліпший спосіб уникнути заздрості злиденних.

Виник світ вільної людини. Раніше багато говорили, обговорювали, чи можна давати людині свободу або хтось має контролювати цей процес? У чиїх руках мають бути віжки: у держав, у спільноти держав, у церкви або ж це зовсім не потрібно; хто хоче їх, і так має, а хто живе без них, і так проживе. Тепер створюється світ, в якому вільна людина може бути цілком безконтрольною. Вона не підвітна нікому. Раніше гадали, що може обернутися лихом, якщо якийсь мерзотник, люта і погана людина заробить або десь “нахапає” великих грошей і пустить їх на злу справу. Тоді навіщо дозволяти такому це робити, якщо можна одразу його контролювати? Життя показало, що річ не в грошах, а в людині. Це зрозуміло навіть логічно. Скажімо, хтось жив як пуританин, заробив багатство своїми руками чесною працею і залишив по собі великі гроші, що дісталися синові у спадок, а син виявився Нероном або Тіберієм, приїхав до Рима, влаштував гулянку, спалив півміста або наробив багато іншого зла. Раніше таке було можливе, тепер ні. Позаяк гроші — це порожнеча, це ніщо, це лише право на володіння і розпоряджання чимось,

але якщо людина володіти й розпоряджатися грошима не вміє, вони їй не допоможуть. Ніхто не боїться грошей, але всі бояться поганого розпорядника чужих грошей. Нещодавно наробила шкоди спадкоємиця імперії Гілтонів, і дідусь позбавив онуку частини спадщини, щоб віддати в добродійний фонд. Правильно вчинив старий чи помилився? Хто це може вирішити?

Гроші ніколи не бувають своїми, вони завжди чужі. Адже ніхто не друкує сам ці гроші. Виходить, гроші чужі. Власник грошей розпоряджається чужими грошима, а не своїми. Головне — як він розпоряджається! Якщо в когось багато мільйонів грошових знаків певної держави *A* (у держави цієї є друкарський верстат, і вона друкує ці гроші), а держава *A* збанкрутувала, розорилася і її зовнішній борг перевищує доходи держави за десять років, це означає, що грошки втрачено. Вони нічого не варті. Тому можна сказати, що люди обирають гроші, а гроші обирають людину. Відмовившись від права на особисте безумство, на примху і свавілля, сучасна велика людина почала набувати замість втраченої скотської свободи, свободи Свідригайлова сакральних державних рис і часто безконтрольно і терпляче робити те, що слугує інтересам суспільства. Великий закон соціальної стратифікації Пі-тирима Сорокіна несподівано починає працювати сам по собі, незалежно від волі конкретної людини або законів, що управляють життям багатьох людей. Цей закон соціальної стратифікації можна сформулювати так: упродовж кількох поколінь самі собою стираються відмінності в статку у різних людей і за якийсь час усі люди мають приблизно однаково, хоча, звісно, можливі флуктуації, і кожної доби хтось може бути набагато багатшим за інших, але потім це зітреться, зникне, і сама історія нівелює всі відмінності між людьми, і лишень велич духу, виняткові рішення залишаються в пам'яті, а хто, скільки мав грошей, — це всі забудуть. Навіть прямі нащадки. Цей закон спрацьовує вже впродовж життя одного покоління. Ділові люди самі свідомо обирають соціальну стратифікацію, прагнення вирівняти рівень життя різних класів і, витративши першу половину життя, щоб сконцентрувати у своїх руках якнайбільше грошей, потім витрачають другу половину життя на те, щоб витратити ці гроші найсоціальнішим, найблагодійнішим, найбільш нескотським чином. Якщо говорити про Гейтса, можна сказати, що ця людина мало цікавилася грошима і не намагалася збільшити їх, а створювала компанію, яка б зробила щось важливе у світі, і разом, як вторинний продукт, цей підприємець, відкривач, учений набув багато грошей. А Бафет, навпаки, займався інвестиціями, примножував свій капітал, одночасно підтримуючи потрібні більшості споживачів компанії. Тепер навіть важко сказати, хто на кому заробив гроші — Бафет, придбавши вчасно акції Макдоналдса, або Макдоналдс, що отримав великі інвестиції й зміг розвинути свій бізнес, коли 10% акцій купив Бафет, оракул з Омахи, людина, слідами якої намагаються йти тисячі.

Оскільки гроші — це пусте або, радше, лишень інструмент, то успішна людина, первинно залежна від грошей, а потім залишається залежною від них і робить те, що підказують гроші. Вона не квапиться віддати їх спадкоємцям або невідомо кому, вона починає думати, як прилаштувати капітал, щоб він нікому не нашкодив і потрапив у надійні руки.

Люди, які заробили величезні гроші, раптом віддають їх іншим, розуміючи, що, крім людей, у світі немає нічого. Світ порожній без людей. Ці люди часто неприємні нам, здаються дурними, жадібними, сварливими, жалюгідними, але коли приходить час вирішити, на що витратити весь свій капітал, усе своє життя, такі люди, як Гейтс, обирають те, що й має обрати справжня людина, — інших людей, ніби показуючи, заради чого вона жила, заради чого творила і без чого вся її праця і життя були б позбавлені сенсу.

Людина, яка заробила великі гроші в житті, — це великий бізнесмен. Людина, яка заробила величезні гроші і витратила їх на добродійність, — це герой, це така ж людина, яка працює на благо держави за звичайну зарплату; це як міністр, як полководець. Такі люди, як Бафет і Гейтс, заслуговують на державну нагороду, пам'ятник, як великий музикант, письменник, учений, державний діяч, воєначальник.

У сучасному вільному світі з'явилося підґрунтя для виникнення і зростання благодійних фондів. Багато хто ще вважає, що це така дрібна приватна справа, якою займаються лише деякі диваки: філантропи або хитрі багатії, які ухиляються від оподаткування. Статистика і бюджет Сполучених Штатів показують, що добродійністю займається більшість американців. Щорічні внески у благодійні фонди у Сполучених Штатах становлять 256 млрд. Це така сума, за яку можна купити кілька цілком пристойних держав, якби вони продавалися на ринку відповідно до своїх доходів, витрат і боргів. Благодійні фонди поки ще приховані в аурі деякої природної таємниці. Адже ж не можна хвалитися, що дав бідній людині 10 доларів і тому бідолаха ще живий. Кожен має зрозуміти, що таке твердження є спірним, і ніхто не сперечатиметься про розмір своєї добродійності, якщо, звісно, він не політик. Тому люди не хочуть надто афішувати свою благодійну діяльність, бо розуміють, що органи контролю й регулювання сучасна держава може породжувати постійно без обмежень. Водночас успішні добродії не дуже бояться обмежень. Обмежать їхню діяльність у якійсь країні, почнуть виникати в іншій країні інші фонди. Річ не у фондах, а в тому, що діяльна людина більше не віддаватиме гроші людині бездіяльній. Висновок такий. Бездіяльні люди грошей отримувати більше не будуть. Тільки від людей бездіяльних, які, назагал, становлять основну масу громадян, податки, що збираються в державах, витрачатимуться на шляхи, школи, безкоштовні лікарні, забезпечення старих і непрацездатних, а гроші, зароблені бізнесменами, залишатимуться в бізнесі, але цей бізнес вже називатиметься благодійністю.

Що таке благодійність? Цим тепер займаються всі: і держава, збираючи податки із заможних і розподіляючи на підтримку більшості незаможних виборців, і добродійні фонди, і церква. Коли в минулому виникла конкуренція між державою і церквою, церкву відокремили від держави. Держави самі почали вирішувати, кому і навіщо допомагати. Тепер виникла конкуренція між державами і бізнесменами, спонсорами і менеджерами благодійних фондів.

Ідеї демократії, втілюючись на практиці, іноді дають збій. Передбачалося, що люди самі знають краще за всіх, що їм потрібно, і самі оберуть політику, партію, платформу, бюджет країни, що якнайліпше відповідатиме їхнім інтересам. Таке справді може бути, але це тільки одна з можливостей.

Часто люди обирають не таку владу, що вміє краще за всіх у їхніх інтересах розпоряджатися бюджетними коштами, а ту, що діятиме у вузько “шкурних” інтересах; якщо більшість виборців мають такі ж “шкурні” інтереси, тоді й влада буде обрана відповідна, але зовсім не обов’язково найпродуктивніша, і країна може довго тупцювати на місці. І великі менеджери, власники капіталів житимуть поза таким суспільством, “на вулиці мільярдерів”, “на острові Мен”, переводячи гроші з одних корпорацій до інших, із бізнесу — у благодійність, повз середній клас, повз державу.

Що таке благодійні фонди в сучасному світі? Нова триєдність віри, надії, любові? Може, це як музика Вагнера, про яку так багато високих слів свого часу сказав Ніцше і яку він слідом за тим так розкритикував, так принизив “ідеологічно”? Якими є цілі благодійних фондів? Допомогти людям. Але і держава декларує такі ж цілі. І там і тут була, є і буде бюрократія, що обслуговує процес досягнення мети. Чи буде ефективнішою робота благодійних бюрократів, ніж державних? Цього ніхто не знає. Бафет не просто віддав гроші Гейтсу, а розписав із точністю до копійки, коли, хто і після виконання яких умов може отримати черговий “транш” його добродійних грошей. У сучасному світі виникли три джерела допомоги всім людям, які живуть нижче за рівень середнього класу: держава, церква, добродійні фонди. Мета в усіх одна: допомогти простим нещасним людям. Різниця в авторитеті цих організацій, джерелах надходження коштів, принципах менеджменту. Ніхто не знає, хто перемає, хто краще за всіх буде допомагати упослідженим. Навіть самі ті, хто допомагає. У цьому зріє конфлікт нової епохи. Хто важливіший? Бізнесмен із капіталом у кілька десятків мільярдів, що відійшов від справ і захопився благодійністю; ціла країна з усіма своїми бюрократами й демократичними цінностями; церква, в якій залишається дедалі менше точок опори в душі сучасної людини, — це всі ті, хто бореться за ті самі душі й цінності і ділить ті самі гроші. Кому віддадуть свої симпатії стражденні душі? Кому, крім природних кровних спадкоємців, заповідають свої капітали успішні бізнесмени? У результаті буде, напевно, тріумфувати бюрократія і незабаром виникне маса посередницьких організацій, добродійних просувачів-адвокатів, які спрямовуватимуть усіх, хто потребує добродійності, у відповідні інстанції: приватні, церковні, державні. Чи зможе приватний добродійний бізнес, передаючи гроші з рук одного покоління до рук іншого, уникнути мертвої хватки бюрократії й розпилення засобів безцільно, а не за призначенням? Чи зможе Біл Гейтс розпорядитися коштами Ворена Бафета краще, ніж це зробила би церква або держава? Цього ніхто ще не знає. Ми тільки бачимо перший етап цієї катавасії.

Хто кого перемає, і хто виявиться у виграші? Напевно, в інтересах більшості споживачів добродійних коштів мають існувати і ті, і ті: і бюрократи від держави, що розпоряджаються бюджетними засобами, і приватні багаті бізнесмени із сукупним капіталом, сумірним із бюджетом великої держави.

Сила держави — у тому, що вона може друкувати, скільки потрібно грошей, і вводити які хоче закони. Слабкість — у тому, що коли надруковано за багато грошей або зависокими є податки, ніхто не зацікавиться цими гроши-

ма. Сила великого бізнесмена в тому, що він сам обирає, якими грошима він оперує та в якій податковій зоні працює.

Ця стаття написана про ті нові процеси, які щойно виникають у сучасному світі. Це інші складні процеси, зовсім не схожі на ті, що були раніше, коли сильні люди брали владу, збирали капітали, маніпулювали суспільством. Тепер ідеться про людей, які хочуть залишитися вільними у своєму виборі до кінця — перемагати світ не тільки до, а й після смерті. Треба про це говорити, багато говорити, щоб зрозуміти, що відбувається у світі, адже в одному глобалісти й антиглобалісти одночасно праві: наш світ інший, такого ще не було ніколи. Багатьом навіть важко уявити, наскільки він інший. Не можна говорити про нього, використовуючи стару лексику імперій, демократичних держав, історичних героїв, великих людей, і вже не можна буде знайти простих рішень. Сучасна пострадянська добродійність ще дуже молода. Вона ще шукає свій шлях, і поки зарано говорити про успіхи, тож не буде зайвим подивитися, як інші в іншому світі шукали відповіді на спільні питання.

Благодійність буває різною. Автор Кентерберійських оповідань Чосер отримував від короля галон вина на день, і це була не зарплата, адже королівська милість не оподатковувалася і, можна сказати, була суто королівською благодійністю, спрямованою на те, щоб підтримати в найважчій справі великого письменника, бо писати великі речі великий письменник може і безплатно, але за вино доводиться платити.

Кому потрібні великі люди? Навіщо вони з'являються? Щоб змінити світ? А навіщо його змінювати? І в який бік? Щоб стало ліпше жити Гейтсам, Бафетам, або політикам, або артистам? Або щоб краще жили ті, хто їсть сучасні бутерброди, харчується швидкою їжею і п'є газовані напої? Або світ змінювати вже не треба, і всі зміни йдуть по інерції, підштовхувані кудись і чомусь такими людьми, як Бафет або Біл, щоб цю добу назвали їхніми іменами? Або ж ніхто не назве ніколи нашу добу ерою Бафета і Гейтса?

Якщо великі люди тепер — Біл Гейтс і Ворен Бафет, то, мабуть, нічого перетворювати в цьому світі вже не потрібно? Може, цей світ цілком завершений і достатньо гарний? Навіть сучасний песиміст Фукуяма — колишній працівник американського департаменту — так і назвав наш час: кінець історії. Ми знаємо, що кілька століть тривав занепад Римської імперії, або візантійської, або австро-угорської, і увесь час з'являлися якісь нові імперії. А тепер більше не з'являтимуться. Немає більше в обіймі історії нових імперій, не буде більше великих людей. Будуть з'являтися тільки Бафети та Гейтси, яких ніхто не розуміє, не може розгадати, як вони змогли зробити такі великі гроші й навіть так марно їх потім рознесли. Але цікаво все-таки зрозуміти, що зробили в житті ці люди, ці двоє, котрих колись називали найбагатшими людьми планети.

Цікаво осмислити психологію цих великих бізнесменів і добродійників. Чому так сталося, що раптом вони відкинули колишнє життя і звернулися до чогось іншого, ніби остаточно викресливши все, що робили дотепер? Адже Бафет міг і далі заробляти гроші і, напевно, заробив би їх чимало. Може, вже не в такому темпі, як замолоду, але все одно не прогорів би. А він узяв і перестав заробляти. У "New York Times" (April 16, 2000) була опуб-

лікована стаття “Гроші Біла Гейтса” (“Bill Gates’s Money”), в якій описано розмову Бафета із Гейтсом, коли перший пожартував, що не може думати ранком про те, як заробити побільше грошей, а ввечері про те, як би їх швидше комусь віддати. Біл відповів, що він може, це для нього нормально. Проте і Біл, зрештою, не став роздвоюватися, а вибрав благодійність, вирішив залишити керівництво компанією, яку створив і в якій прожив, можна сказати, все своє життя. Адже Біл навіть відмовився від того, щоб завершити докторантуру, заради своєї майбутньої компанії. Дві найбагатші людини у світі несподівано вирішують відмовитися від усього: і не тільки від грошей і свого багатства, а понад те — від того життя, яким жили раніше. Що це означає? Невже і Біл, і Ворен, дай їм такий шанс у молодості, обрали би просту роботу у благодійному фонді не заради грошей, а на благо людей? На жаль, їх не запитали про це. Людина не може сама відповісти на такі запитання. Забагато в нас живе несвідомого, прихованого, неявного, і занадто часто і легко розумна людина дає раціональні пояснення своїх учинків та устремлінь, так що вірити їй словам не можна. Треба самим намагатися докопатися до причини, зрозуміти цих людей, навіть якщо це не так просто. Перефразувавши Ніцше, можна сказати: щоб зрозуміти сучасну добу, “треба стати на якусь мить Бафетом і Білом”.